

Valerie Fritsch

Winters tuin

Vertaald door
Kris Lauwerys & Isabelle Schoepen

2017

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

voor Martin

Als ik mij nu mijn vroege jeugd herinner,
dan zou ik de jongen (op een gering
aantal punten na) voor een ander moeten
aanzien, als daar niet de keten van
herinneringen was.

Ernst Mach

Every night and every morn
Some to misery are born;
Every morn and every night
Some are born to sweet delight;
Some are born to sweet delight;
Some are born to endless night;

William Blake

1

De tuin

Anton Winter groeide als zoon van een vioolbouwer op in een reusachtige tuin, in een tijd dat je je lotsbestemming nog met je geboorte kon meekrijgen. De tuinkolonie was ooit gesticht door natuurdokters en zonen van industriëlen, door enkele geleerden en asceten met smalle lippen, door boeren en ranke vrouwen met strohoed, toen de staat uiteenviel en de stad troosteloos was geworden en de mens zo radeloos dat hij de natuur in moest trekken om zich te herbronnen. De dames zaten tussen de rabarber en de aardbeien, en de heren leunden uit het raam van het huis om het fruit uit de bomen te plukken. De kinderen liepen naakt over gronden die van iedereen waren, en 's avonds at men blootsvoets op het gras. Betrof het aanvankelijk een schaar mensen

zo verschillend als dag en nacht, die bij elkaar werden gehouden door een idee, later waren het de vele ideeën die zich bij die eerste voegden die de groep weer uit elkaar deden vallen: terwijl sommigen de vooruitgang vervloekten, verguisden anderen de stilstand.

Toen Anton Winter ter wereld kwam, was die gemeenschap van de begindagen allang verrafeld en geslonken tot een moeilijk overzienbare, grote familie, die was voortgesproten uit liefdesaffaires uit het verleden en die de tuin trouw was gebleven. Nog altijd bewerkte men één, twee akkers en onderhield men de kruidentuin en de boomgaard, maar velen werkten in de voor de kinderen zo afgelegen stad aan de zee. Wie niet op de boerderij in zijn levensonderhoud kon voorzien, moest dagelijks een uur rijden, tot de bergen achter hem kleiner werden, de weiden in een vlechtwerk van wegen overgingen en de oneffen bodem in het woelige water verdween. Die rit van een uur verbond twee dermate verscheiden werelden dat men in de tuin niet over de stad sprak en in de stad niet over de tuin, alsof dat niet hoorde. Beide plekken bestonden als parallelle universa, één met niets dan aarde en bergen, die terug te vinden waren in de hoekige gezichten van de bewoners ervan, en één met getijden die diezelfde hoeken en plooien wegspoelden. Men hield Anton en de andere kinderen ver van de zee en de stad, alsof men vreesde

dat de aanblik ervan hen kon bederven. Zo bleven zij en de ouderen alleen achter in de tuin en hadden ze alle tijd van de wereld.

Afhankelijk van het moment leefden er twintig à dertig mensen in het reusachtige huis en de twee aanpalende bijgebouwen. Te midden van weiden, akkers en bossen, ver van wegen, voor de buren onbekend, zo afgelegen dat niemand naar hen omkeek, omgeven door een wonderbaarlijke tuin waarvan de randen met het landschap versmolten. Half boerderij, half landgoed en al oud toen Anton een kind was, met een verwilderde druivenplant aan de geel afbladderende gevel en de houten veranda, boven de grote deur, over de tongewelven en het schilddak, leek het hoofdgebouw op merkwaardige wijze uit de tijd gevallen, en de levensverhalen van de bewoners waren laag na laag op de muren en de grond aangebracht. Alles leefde en veranderde voortdurend van vorm, kwam, ging, schoot wortel en verdween weer in deze bijenkorf. Het was een onvermoeibare beweging die op het ritme van komen en gaan van de bewoners deel ging uitmaken van de chaos van het huis. De tuin leek een parabel vol voor- en tegenspoed en allerlei geheimen; de ouderen zaten onder de magnolia's en de kinderen hielden de kelken van de lilies tegen hun oor en luisterden als waren het grammofoons die opriepen tot grote avonturen. Alles groeide en

stierf naast elkaar in deze tuin, waarin de mensen net als planten hun stoel met de zon mee draaiden en eerst hun gezicht naar het licht keerden en later, bij het intreden van de duisternis, hun hoofd moe lieten hangen.

Hoog gras en theerozen en groene appels in de bomen, die de hele zomer lang zo begerig werden aangekeken dat ze op zeker moment schuchter begonnen te blozen, vulden de kindertijd van Anton Winter. De ouderen en zieken waren thuis, en het zonlicht viel door hun dunne huid tot op hun skelet als ze tussen de klokjes zaten, zo teer alsof ze er zelf een waren. Iedereen had zijn geboorte nog in zijn knoken, zodat men de dood niet hoefde te vrezen. De wereld praalde met zijn grootsheid, en de wolken joegen net zo lang over de kleine hoofden heen tot men eraan gewend raakte. 's Nachts gingen de seringbloesems bij duizenden open zodat het leek of er een ruisen door de tuin ging. De kinderen zaten in de magnolia's en dachten nergens aan, en daarom behoorde alles hun toe. Als vogels op de takken zongen ze voor de overgrootantes en -ooms en voor de zuigelingen en kleine kinderen die men naast de ouderen op de weide in de schaduw van de bosrand legde. Op haarknipdagen knielden ze op een stoel en keken huilend het haar na dat de moeder met een blikkerende schaar afknipte en dat langs hun lijf op de grond viel, terwijl de anderen om hen heen stonden te lachen.

Alles had zijn plek in deze tuin. Niets was onmogelijk in die tijd. De hemel was even veraf als de maan. Naast de bijenkast zaten de tantes met hun karrenwielgrote hoed in de zon hete thee te drinken. De wangen van de vrouwen waren zacht als broodkruim en als ze lachten groeiden er kleine meertjes in. De witte nacht- en doodshemden wapperden aan de waslijnen, en de kinderen kropen onder de door de wind opbollende stof en deden alsof ze spoken waren. Als iemand stierf, stonden ze 's nachts bijeen in de tuin naar de sterren te staren, en het was alsof de nabestaanden de overledene door de scheur van de dood het universum in konden zien verdwijnen. Men hield zijn oor tegen de grond om de doden te kunnen horen en huiverde dan een beetje. Niets geurde ooit meer naar leven dan de rulle aarde van de verse grafheuvel aan de rand van de tuin, waar ze 's zomers met blote voeten overheen renden.

Op de grafheuvelds stonden frambozen die ze gulzig bij elkaar in de mond stopten, alsof ze heel groot wilden worden, en wie dat al was droeg 's avonds de overgrootmoeder moeiteloos in zijn armen naar huis, als was ze niet meer dan een blok hout. Wie met de kinderspelle-tjes overdreef, kreeg glazige ogen en koorts, die hem aan het bed kluisterde, terwijl de anderen onder het raam verder ravotten. Hele dagen lang zwierven de kinderen rond en niemand maalde erom. Wat kon hun in de we-

reld daar buiten tenslotte overkomen? Daar was men het stilzwijgend over eens. De jongeren zochten met de aandrang van het ontluiken naar de wegen die ze wilden volgen, en de ouderen liepen nederig de wegen ten einde die ze ooit waren ingeslagen. De kinderen waren kinderen van stro, wanneer ze over de zomerweiden liepen, en foetussen die sliepen in de bomen met houten kruinen, alsof het bos hen, wanneer ze uitrustten na er diep in te zijn doorgedrongen, grootbracht. Als het laat werd, was er thuis warme tulbandcake waar ze hun handen, die koud waren geworden van de dag, aan konden warmen, en zachte muziek uit de hoeken. De ouderen hielden hun violen op schoot als waren het kinderen en bespeelden ze af en toe op de veranda, in dekens gewikkeld, met de beker vol appelsap en het bord vol boterhammen naast hun bank. Bij het vallen van de avond stroomde iedereen toe. De moeders wiegden de zuigelingen op het ritme en de vaders gooiden hen lachend in de lucht. De volwassenen keerden met de auto uit de stad terug en van overal kwamen de kinderen aanlopen. De boerderijhonden omringden de thuiscomers en likten het bloed van hun opengehaalde knieën. Daarna, in de tuin, vertelden ze elkaar over hun wandelingen en wederwaardigheden en kwamen tot rust door de gelatenheid van de grootouders, die verlangend uitkeken naar hun uitbundigheid, totdat iedereen bedaarde. Dan

verstomden ook de kijvende vogels in de bomen en sliepen ze stil als vruchten met hun kop in hun verenkleed, terwijl de bloemen langzaam dichtgingen en de tuin vochtig en zwart werd van de nacht.

Het huis gonsde altijd van verhaaltjes voor het slapengaan, duizend voetstappen weerklonken, en overal hing de zure geur die opsteeg uit de azijndoeken die om de pijnlijke benen van de zieken werden gewikkeld. De hobbelpaarden joegen opgetuigd door de nacht, het waren even goede kameraden als de honden die tussen hun benen door liepen. De kinderen hielden hun oor tegen de borstkas van de slapende huisdieren en luisterden naar de hartslag van de katten als naar drums. De vrouwen deden hun ringen af en oorbellen uit en legden ze met bleke handen op het nachtkastje. Een laatste maal liet men de wondertrommel draaien voor de kinderen, zodat ze met het beeld van springende paarden naar dromenland konden afreizen. Men boog zich over de bedden van de ouderen en streek hun lakens glad, en bij de broertjes Anton en Leander klapte men glimlachend de boeken onder de ruwe dekens dicht. Nog vele jaren later meende Anton zich te herinneren dat zijn moeder als een engel geurde, als ze 's nachts bij hem kwam zitten om hem een kus te geven. En hij herinnerde zich de schaduw die over zijn gezicht viel net voor haar lippen hem beroerden. Daarna was er al-

leen nog het waaklampje dat zijn ouders inzetten tegen het veranderde landschap van de nacht, dat minuscule lichtje in de jongenskamer, de schaduwen van de flakerende kaarsen en de stemmen van de volwassenen die weerklonken vanaf de veranda. Ze lagen met hun hoofd in hun grote zachte krullen, luisterden naar de vreemde geluiden en hielden hun ogen op de flauwe lichtkegel gericht tot ze dichtvielen. Het was altijd warm in bed. Ze sliepen als marmotten, en de nachten waren zo lang. Ze hielden net zo innig van de nacht als dat ze bang waren voor het donker. 's Morgens was het ontwaken een ontluiken. Het scheen de kinderen toe dat ze in de broedkasten van de nacht een stukje groter waren geworden en dat ze nu de wereld in moesten groeien en hun ledematen moesten strekken, alsof hun lichaam opening zoals dichtgeplakte bloesems in het eerste licht.

In de kinderen werd de eeuwige groei herhaald, die voor niemand geheimen had. De bewoners van de tuin voedden de kinderen op voor een toekomst die eerst nauwkeurig werd opgemeten en dan exact met het leven meegroeide, die wortelde in de kleine stappen van gisteren en de grote wensen van morgen. Ze sloten beschermengelen op in medaillons en hingen met de gouden kettinkjes zowel een zegen als een levensvon-

nis om de hals van de kinderen. Ze spoorden elkaar tot grootsheid aan: groot en groter worden. De grootmoeder predikte dat de toekomst de reeks steeds duidelijker wordende voortekenen was die men achteraf bekeken correct had geïnterpreteerd. En de grootvader voegde daaraan toe dat de toekomst ook het uitkomen was van alle duistere vermoedens waar men zich volstrekt niet bewust van was geweest, en stak daarna op de veranda zijn pijp op, alsof hij zich in rook wilde hullen om zichzelf te beschermen.

Anton was een kind dat net zo makkelijk in geestdrift voor het leven ontstak als in geestdrift voor de dood. De bewoners hadden het vaak over de dood in hun tuin, want hoe kun je tenslotte in alle rust sterven als je dat sterven doodswijgt? Voor hen gold: wat je niet over je lippen krijgt, verkrijg je ook niet over je hart. En Anton wende snel aan de veranderingen die het leven met zich meebracht. Dat de natuur alles tenietdoet wat ze baart, in een glas water, in een storm, in een winter, vond hij opwindend. Dat de mensen om hem heen stierven maakte hem nooit onzeker. De familie was groot genoeg om al het sterven uit te wissen en ieder overlijden goed te maken met een geboorte, een huwelijk of gewoon een onverwacht bezoek. De wereld deelde al wat was met al wat ooit zou zijn. Toen hij dat inzag daalde een chronische rust neer over de jongen, en hij werd een eenzelvig

kind dat geen acht sloeg op wat de anderen dachten, dat onverstoorbaar zijn eigen gang ging en een scherp oog had voor de wereld om zich heen. Hij had een uitgesproken voorkeur voor al wat grijs was en oud werd. Hij was gefascineerd door de doden, die om de zoveel jaar klam op hun sterfbed lagen en over wier oogleden de moeder met haar vingertoppen streek, voordat ze in de tuin werden begraven. En hij zat graag bij de zieken die de tuin niet meer konden verlaten en sloeg hen net zo aandachtig gade als iemand die een sterrenhemel observeert. Eerbiedig stond hij voor de vrouwen die een lichaamsvrucht in zich droegen, zoals hij de grootmoeder hoorde zeggen, en dacht hele zomers lang ongerust dat in hun buik een grote appel groeide. Op zijn zwerftochten door het bos vond hij vaak uit het nest gevallen vogels en gekwetste diertjes, die hij met zijn tot een kooitje gevouwen handen mee naar huis nam en aan zijn broer toevertrouwde, voor wie het een erezaak was ze te verzorgen tot ze weer gezond waren. Leander wilde ooit in de voetsporen treden van de grootvader en de apotheek overnemen, wanneer de oom, die de zaak nu bestierde, te oud en hijzelf oud genoeg zou zijn. Anton nam er genoegen mee om dag na dag tussen de doosjes en de zelfgebouwde nesten op de grond te zitten en de dankzij Leander aaneengroeiende pootjes en vleugels te bekijken, terwijl de dieren hem met bange zwijgende

ogen aanstaarden. Hij beschouwde het gehavende als het bijzondere. Hij had een zwak voor het eenmalige en het breekbare ervan. Hij hield van het beschadigde, van de plek waar de genezing stokte en een eeuwig heden intrad. De broer wreef, zoals hij van de grootvader had geleerd, de zieke vogels met rozenazijn en kamillezalf in, die hij, als niemand keek, uit de apothekerskast in de werkkamer ontvreemde.

Terwijl de broer met zure handen door het leven ging en het beschadigde weer heelde, struinde Anton door de wereld en verzamelde de vergissingen en wonderen van de schepping. Hij was gefascineerd door de harmonie van de mineralen en de geometrie van de groei, die slechts zelden onregelmatig was. Op de schappen in de kinderkamer lagen afgestroopte slangenvellen zich erbarmelijk als verlaten huizen te schamen omdat ze voor hun bewoners te klein waren geworden. De kamer rook houtig en dierlijk en zoet naar het nog melkwitte kinderhaar van de broers. Op de grond piepten de zieke kuikens. 's Nachts fonkelden de ogen van de beschermelingen als dwaallichtjes in het donker. De afgekookte schedels van minuscule wilde dieren lagen als presse-papiers op het tekenpapier en de schoolschriften. Op de vensterbank lagen grote vreemdsoortige schelpen die de grootvader van een bezoek aan de stad had meegebracht. In zijn broekzak had Anton versteend hars zo

glad als glas, waarop je vingerafdrukken kon zien als je het tegen het licht hield. Om zijn hals de ketting van melktanden van de grootmoeder, die iedere uitgevallen tand die je haar bracht aan ragfijn garen reeg en bij de kinderen om de hals hing tot ze allemaal waren uitgevallen.

's Zomers, wanneer de tomaten op de vensterbanken in de hitte lagen te drogen, hield Anton zich graag op in de koelte van de voorraadkamer, waar naast de kazen en het vlierbessensap op het bovenste schap ook de bokalen stonden, waarin de grootmoeder alle onvoldragen vruchten bewaarde die in de loop van haar leven te vroeg uit haar buik waren gekomen en waar ze geen afscheid van kon nemen. De kleinkinderen keken er maar zelden naar, om elkaar hun moed te bewijzen, maar Anton hing vaak alleen in de voorraadkamer rond. Urenlang vroeg de jongen aan eenieder die langskwam om hem op te tillen zodat hij ernaar kon kijken, en als de volwassenen het te druk hadden, klom hij heimelijk en zonder hulp langs de schappen omhoog. Om de zes bokalen tegen het licht te beschermen, lagen er donkere doeken overheen, als bij een goocheltruc. Anton Winter kneep zijn ogen dicht en lichtte de doeken telkens weer op: ademloos als een goochelaar. Eronder sluimerden fantastische werelden van weefsel en zenuwcellen, wezens gehuld in een weke natte huid, waar je doorheen kon

kijken alsof het een vensterraam was. Het was een stil glimmen in de voorraadkamer. De piepkleine lichaampjes schenen wit als de maan. Ze zwommen in formaline en stegen gewichtloos op tot tegen de deksels van de bokalen. Op de jametiketten stond in het handschrift van de grootmoeder het jaartal van hun ontstaan en de datum van hun verlies. Met wijd opengesperde ogen stond Anton op zijn tenen op het schap als op de sport van een ladder en vergeleek wat hij zag met wat hij kende uit de anatomieatlassen van de grootvader. Zo waren er creaturen zo groot als een zeepaardje en amper een vinger breed, en een mensje achter glas dat slaperig met gebalde vuist naar zijn borstkas greep, alsof hij wilde dat zijn hart doorging met kloppen. Hun ogen waren zwart of glommen achter de geloken oogleden, als waren ze niet dood maar droomden ze slechts. In hun doorzichtige schedel groeiden aderen rood als een boom. Ze waren fossiele oerbewoners waar de tijd geen vat op had. Ze waren slapende klokken. Ze waren de ongeboren wereldpelgrims, die stierven lang voordat geboorte en lotsbestemming hen konden teisteren, en ze glimlachten versteend met de glimlach die alleen vlak voor het ontwaken op je gezicht ligt.

Voor Anton Winter waren die kleine sterfgevallen een aangenaam rustpunt in dat huis en in die tuin, waar iedere dag zoveel leefde, en daarom bracht hij talloze

uren met de wezens achter glas door. Hij nam ze grondig in zich op.

Je wacht veel als kind, en: je verwacht veel. Als kind beschik je over onmetelijk veel tijd om de wereld in je op te nemen. Je loopt op de tast rond door de wereld en wekt de voorwerpen tot leven. Nooit meer weet je er zoveel van af en nooit meer stel je je er zoveel van voor. Nooit meer kijk je zo onbevangen naar al wat je omringt. Je ogen zijn aardbollen met een zwaartekracht die alle beelden uit de ether naar zich toe zuigt. Nooit meer zie je in kleine dingen zoveel reden tot zulke grote verwachtingen. Later had Anton de indruk dat de jaren van het groot worden één lang wachten en een geruisloos groeien waren geweest, een paar hete zomers en een paar koude winterluchten en altijd die wijd opengesperde ogen waar de wereld niet aan kon ontkomen.

De apotheek van de grootouders was overgenomen door hun middelste zoon, toen ze de dagelijkse rit naar de havenstad te lang gingen vinden. Soms maakten de twee nog een uitstapje naar de stad, dan zetten ze hun hoed op met de rand die plat en scherp was als een scheermes, bezochten hun zoon in de apotheek en stonden verbluft aan de visrijke zee, alsof ze in de tuin en de omringende landschappen vergeten waren dat er zoiets als een zee bestond. De stad scheen hun nu kil en donker toe, niet

groen genoeg, vol ankers en trompetspelers, vol eindeloze huizenrijen en loodsen, de zee onheilspellend. Sinds ze oud waren geworden, groeide de stad hun boven het hoofd. Dat ze ooit, zoals zoveel anderen nu, daar hadden gewerkt, leken de grootouders vergeten te zijn. De stad was voor hen allang een avontuur geworden, waarvoor ze zich op weg begaven en waar ze 's avonds van terugkeerden met verwaaid en van het zeezout klittend haar, waarvan de kinderen de geur bij iedere omhelzing gulzig opsnoeven.

De haven, waar ze nog altijd graag langs wandelden, lag om de stad heen als een gesp of een stenen boord. Op zee wiegden de scheepsmasten als naalden van weegschalen. Bij de golfbrekers hielden ze uitgeput halt, zaten met bungelende benen op de betonnen constructies, praatten over hun zoon, met wie ze in de achterkamer van de apotheek naast de grote kasten snel een koffie hadden staan drinken voordat hij weer tussen de zalven en doosjes was verdwenen, en voelden zich klein. De twee oudjes keken diep in het water en zo ver omhoog naar de reusachtige containerschepen in de werven dat ze hun hoed moesten vasthouden. Ze keken naar de hoertjes die bont als papegaaien de matrozenkroegen belegerden en naar de koks van de restaurants op de zeepromenade die hele broden over de weg het water in gooiden, waar de meeuwen zich erop stortten

om daarna slingerend onder het gewicht van hun buit weg te wiken. Ze hadden hun arm om elkaars heup geslagen en hielden hun gezicht in de wind. Onder het lopen aten ze in krantenpapier gewikkelde, flinterdun gefileerde vis met zout en suiker. Ze liepen over de pier en kochten bruispoeder voor de kinderen thuis. In het voorbijslenteren keken ze naar de bakkersetalages op de mooie brede boulevards alsof ze televisie keken, bij de grauwe industrieruïnes verhaastten ze hun pas. Vervolgens keerden ze blij en opgelucht naar hun tuin terug. Daar zaten ze weer met de anderen onder de bomen, legden herbaria aan, kweekten liefdevol Sussex-kippen en verzorgden hand in hand het lelieperk en de geneeskrachtige planten in de kruidentuin, waar ze 's winters natuurgeneesmiddelen van maakten.

Als Anton 's avonds bij de grootmoeder op schoot zat, geurde ze naar mineralen, bittere kruiden en koude boter. Ze waste haar haren met azijn en eierdooier om ze te doen glanzen. Overdag stopte ze met haar knokige vingers knollen en uien in de grond en 's nachts wreef ze haar gezwollen handen in met citroensap en rundertalg en trok ze witte wollen handschoenen aan, waar de grootvader rillingen van kreeg als ze hem in bed aanraakte. De grootvader stond in de warme wind de struiken en wijnranken te snoeien, waar de kinderen graag als apen in klauterden. Daarbij had hij in zijn ene